

УДК 811.111'36

ТОНАЛЬНІСТЬ ЯК КАТЕГОРІЯ ЗОВНІШНЬОГО ВПЛИВУ НА ІНТИМНЕ СПІЛКУВАННЯ

Кіт Л. С.

Національний університет "Львівська Політехніка"

У статті розглянуто тональність як категорію зовнішнього впливу на інтимне спілкування. Виявлено тонові, обертонові характеристики та мелодику інтимного спілкування шляхом аналізу модифікаторів та дескрипторів мовленнєвих актів. Проаналізовано лексико-семантичні особливості мовленнєвих актів, що визначають тональність інтимного спілкування. Установлено роль синтаксичних засобів мовного коду у формуванні тональності інтимного спілкування.

Ключові слова: тональність, інтимне спілкування, модифікатори, дескриптори, питання вторинної функції, звертання, персональний дейксис.

Кит Л. С. Тональность как категория внешнего воздействия на интимное общение. В статье рассмотрена тональность как категория внешнего воздействия на интимное общение. Выявлены тоновые, обертоновые характеристики и мелодика интимного общения путем анализа модификаторов и дескрипторов речевых актов. Проанализированы лексико-семантические особенности речевых актов, определяющие тональность интимного общения. Установлена роль синтаксических средств языкового кода в формировании тональности интимного общения.

Ключевые слова: тональность, интимное общение, модификаторы, дескрипторы, вопрос вторичной функции, обращения, персональный дейксис.

Kit L. S. Tonality as the category of external influence on the intimate interaction. The article is devoted to the tonality as the category of the external influence on the intimate interaction. Tone, overtone and melody characteristics of the intimate interaction have been established by analyzing modifiers and descriptors of speech acts. The lexical-semantic peculiarities of speech acts that define the tone of intimate interaction have been analyzed. The role of syntactic means of language code in the shaping of the intimate interaction tone has been discussed.

Key words: tonality, intimate interaction, modifiers, descriptors, secondary function interrogatives, address, personal deixis.

Постановка проблеми у загальному вигляді, її актуальність та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасному мовознавстві спостерігається значний інтерес до досліджень, що сприяють виявленню організації мови в її динамічному аспекті, у конкретному мовленнєвому спілкуванні. Лінгвісти працюють над дослідженням мовних форм побудови комунікативної взаємодії у типових ситуаціях міжособистісного спілкування з метою моделювання мовленнєвої діяльності людини та забезпечення ефективної організації комунікації. Людське спілкування як особливий тип діяльності торкається всіх складових комунікації і виступає складним процесом взаємодії людей у просторовому і часовому вимірах [2; 3].

Досягнення комунікативної мети спілкування залежить від багатьох факторів, серед яких провідним є **тональність**, яка разом з регістром, атмосферою і стилем спілкування (ідіостилем) належить до категорій комунікативної лінгвістики, що пов'язані із зовнішнім впливом на процес спілкування. Порушення тональності спілкування як провідного

© Кіт Л. С. Тональність як категорія зовнішнього впливу на інтимне спілкування

поняття складової акту комунікації спричиняє різноманітні непорозуміння, образи, девіації і суттєво зменшує очікуваний мовцем перлокутивний ефект або взагалі зводить його нанівець. Ось чому, дослідження, що розкривають вплив і взаємодію категорій комунікації та мовних форм побудови комунікативної взаємодії, є особливо **актуальними** у сучасному мовознавстві.

У статті вперше розглядаємо тональність у типових ситуаціях інтимного спілкування (далі – ІС) як важливого виду міжособистісного фатичного спілкування. **Завданням** дослідження є виявлення тональності у комунікативних ситуаціях ІС шляхом аналізу мовних та позамовних чинників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку Бацевича Ф. С. тональність – це “усвідомлена (інтенціонально-вольова) або неусвідомлена (позаінтенціональна) емоційно-аксіологічна і змістово-інформативна організація мовного матеріалу (у його динамічному вияві), за допомогою якої адресант формує повідомлення, мовленнєвий акт певної ілокуції, що впливає на адресата, а іноді й на ситуацію спілкування” [1, 239]. Складовими тональності є інтонація, фразовий наголос, темп мовлення, гучність, тембр, паузація, а також лексико-семантичні та синтаксичні засоби мовного коду [4, 115]. Ця категорія зовнішнього впливу на спілкування корелює з манерою спілкування та побудовою висловлення, фізичними, темповими, ритмомелодійними характеристиками мовлення. Отже, тон спілкування (тональність), як комплексне поняття, синтезує мовні та позамовні чинники.

Виклад основного матеріалу. Тональність мовленнєвого акту (далі – МА) певної ілокуції виявляється у тонових (висота, сила, гучність та ін.) і обертонових (передусім тембрових) характеристиках звучання, його мелодиці (інтонації, темпі, регістрі тощо), а також у наявності специфічних морфологічних, словотвірних, лексико-фразеологічних та синтаксичних засобів мовного коду. Розглянемо ці складові тональності в інтимному спілкуванні.

Тонові, обертонові характеристики та мелодика (ІС). Інтонацію, фразовий наголос, темп мовлення, гучність, тембр, паузацію та інші фізичні характеристики ІС визначаємо за допомогою аналізу модифікаторів та дескрипторів ілокутивної сили МА, виражених питаннями вторинної функції. Вони модифікують та описують численні складові мовленнєвих ситуацій, а саме мовну складову, антропоскладову, фізичний та психологічний контекст, що допомагає визначити тональність ІС. Модифікатори або індикатори ілокутивної сили “модифікують різні аспекти ілокуції”, тобто здійснення ілокутивного акту як явища у його багатоманітності і багатоаспектності [5, 16]. З’ясовано, що вони варіюють у залежності від мовленнєвого жанру (далі – МЖ), у якому функціонують питання вторинної функції.

У МЖ “з’ясування стосунків” знаходимо такі модифікатори, як-от: *The moment he left the room Philip turned to Mildred angrily; he answered, looking up but away from her; asked piteously; secretly alarmed, he took refuge in bluster; she looked at him steadily for a time which seemed intolerable; he could not prevent her from taking his hands, but he could not look at her; he watched her askance; his voice was wistful, and his eyes, resting on her face, had in them a sort of supplication; she heard her voice breaking; I said, an edge of hysteria in my voice; his voice was disbelieving; I hedged; he laughed darkly; he inhaled deeply; he asked in a difficult, troubled tone; he stammered; he said between his teeth.*

Наприклад: *The moment he left the room Philip turned to Mildred angrily.*

– *Why on earth did you ask him to dine with us?* (7, 102).

У МЖ *повідання* та *зізнання* зустрічається такі модифікатори та дескриптори: *ask softly, whisper the words, said quietly, he was silent for a moment, then looked straight at her; he looked right though her as he spoke; he gazed at me with no hint of humor in his face; he asked me, his voice turning husky; he murmured, even huskier now; he began hurriedly.*

Наприклад:

The two women looked at one another from across the room, then Lara asked quietly:

– *Do you? Can you really begin to understand?* (8,170).

МЖ *флірту* властиві модифікатори та дескриптори, що вказують на легкість розмови: *he inquired, laughing; she laughed; he asked, love dancing madly in his heart; he suggested trying to humour her.*

Наприклад:

– *Are you glad to see me? – he asked, love dancing madly in his heart.*

– *Of course I am. You needn't ask that (7, 101);*

– *If you are willing, we could try again...*

– *What kind of a Dickensian offer is that? – she laughed. – It sounds like the spectre of something dragged out of David Copperfield. Is that the best you can do, Drew Hamilton?*

– *When I've seen the paper to bed, I'm a spent force these days, – he sighed [6, 186–187].*

Лексико-семантичні особливості МА, що визначають тональність ІС. Важлива роль у створенні належної тональності в ІС належить звертанням і персональному дейксісу мовленнєвого акту, які у поєднанні з інтонацією, фразовим наголосом, темпом мовлення, гучністю, тембром, паузацією та іншими фізичними характеристиками створюють особливу тональність в інтимному спілкуванні.

Аналіз адресантно-адресатного аспекту мовленнєвих актів питань вторинної функції дозволив встановити, що типи **звертань** сигналізують емоційно-оцінне ставлення адресанта до адресата. Звертання функціонують у складі мовленнєвих актів з метою акцентування інтимних взаємин, елімінування дистанції між комунікантами, впливу на емоційно-чуттєву сферу (звертання, що містять прикметники-дескриптори об'єкту кохання/дружби), маркування приналежності до групи близьких і дорогих серцю людей, демонстрації взаємин між близькими людьми.

Якщо звертання *Miss Leslie* є припустимим у будь-якій комунікативній ситуації й за будь-яких статусно-рольових стосунків між співрозмовниками, то пестливо-ласкаві (*dear boy, my dear, my little precious, dear heart, my dearest, my love, old love*), дружельюбно-товариські (*old boy, buddy, my young friend, my dear fellow, little girl*) і романтичні звертання (*darling, baby, mein Schatz, kohanie, sweetheart, dearie, honey*), а також звертання-прізвиська (*Preppie, sport, Mr Texas Man*), пестливо-зменшені імена і прізвиська (*Daddy, Billy, Mel, goosey, Ollie*) характерні для інтимного спілкування, яке ще менше, ніж приятельське, регламентовано формальними правилами поведінки. Комунікативні ситуації інтимного спілкування є настільки “екстремально” позитивними, що звертання-дерогативи, які містять згрубілі/лайливі слова, втрачають свою негативну конотацію.

Займенник *we* (14.5%, 24) у висловленнях використовують з метою підкреслення спільної ідентичності, взаємозалежності і взаємопов'язаності в інтимному спілкуванні. Цей займенник у мовленні одного з комунікантів свідчить і про його бажання об'єднання, проведення часу разом з адресатом.

Лексема *you* є мовною вказівкою на учасника МА. Займенник другої особи *you* є не тільки спеціальним показником адресата МА, але й опосередкованим виразником суб'єктивності такого повідомлення, що свідчить про самого мовця, про його експліцитну присутність у певній мовленнєвій ситуації. Використання *you* (71%, 118) в інтимному спілкуванні є, з одного боку, сигналом конфлікту, а з іншого, – виражає повагу до думки і бажань співрозмовника. Особовий займенник *I* (14.5%, 24) є маркером саморозкриття, що характерно для мовленнєвих жанрів зізнання та повір'яння.

Синтаксичні засоби мовного коду, що виявляють тональність ІС. Щодо синтаксичних особливостей ІС, то проведене дослідження дає підстави стверджувати, що особливо дієвими є висловлювання, які завжди інтонаційно оформлені у питаннях і на письмі позначені знаком запитання, транспозиційний зміст яких є певним МА, розбіжним з його первинним значенням

(питання вторинної функції). З метою втілення вибраної стратегії інтимності, адресант використовує у формі питань мовленнєві акти прохання, пропозиції, поради, запрошення, обіцянки, компліменти, які наповнюють мовленнєві жанри ІС. Така особливість пояснюється дією універсального принципу ввічливості та вибраною стратегією спілкування.

Питання-унісони, а також форма питань-прохань, у яких спостерігається менша змістова наповненість (адресант припускає, що адресат, як його *друге я* повинен розуміти “без слів”, про що він бажає попросити) свідчать про те, що адресат сприймається адресантом як (духовно) близька людина.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Тональність інтимного спілкування простежуємо на модифікаторах та дескрипторах, що модифікують різні складові мовленнєвих актів в інтимному спілкуванні. Аналіз функціонування *модифікаторів* та *дескрипторів* ілокутивної сили мовленнєвих актів питань вторинної функції у МЖ інтимного спілкування уможливив розкриття його тональності. Інтимному спілкуванню властива невимущеність, відвертість, легкість, веселість, делікатність, негативні емоції, задушевність, емоційність, взаємне прийняття, дружелюбність, довірливість. А також інтимна атмосфера “на одинці”, близька дистанція партнерів, серйозне відношення до теми з рівними правами співбесідників на мовленнєву активність, саморозкриття, духовна близькість, ідентичність міжособистісного, соціально-групового, інтелектуального і національно-культурного досвіду. Параметр зовнішнього впливу та спілкування включено у структуру статичних фреймів мовленнєвих жанрів інтимного спілкування.

Перспектива подальших досліджень тональності міжособистісного інтимного спілкування полягає у дослідженні її фонетичної складової у спонтанному мовленні, а також комунікативних девіацій спричинених порушенням тональності спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Флорій Сергійович Бацевич. – Київ : “Академія”, 2004. – 344 с.
2. Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики: [монографія] / Флорій Бацевич. – Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 281 с.
3. Леонтьев А. А. Психология общения / А. А. Леонтьев. – М. : “Смысл”, 1997. – 365 с.
4. Орлов Г. А. Современная английская речь / Г. А. Орлов. – М. : Высшая школа, 1991. – 240 с.
5. Почепцов О. Г. Основы прагматического описания предложения: автореф. дисс. ... д-ра филол. наук : 10.02.04, 10.02.19 / О. Г. Почепцов. – Киев, 1989. – 47 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. Davidson M. Fight the Best Fight / Marjory Davidson. – London : Pocket Books, 1995. – 372 p.
7. Maugham S. Of Human Bondage / W. Somerset Maugham. – Harmondsworth, Midd’x : Penguin books, 1978. – 606 p.
8. Townsend E. In love and war / Eileen Townsend. – London : Diamond Books, 1999. – 656 p.